

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

SANT MATEU

EL BAIX MAESTRAT

ACADÈ
MIAVA
LENCI
ANADE
LALLE
NGUA

AJUNTAMENT
DE SANT MATEU

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECALL I TEXT
Núria Carod Segarra

GRAFISME
Guillermo Tomás Lull

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Sant Mateu, 184

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 96 387 40 23
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Sant Mateu

ISBN: 978-84-482-5895-5

Depòsit legal: V-106-2014

Impressió: gràfiques **vimar**
Memòria 11 • 14, 91 10 02 • Pàgina • 18700

SANT MATEU

El municipi de Sant Mateu pertany a la comarca del Baix Maestrat. Està situat a 65 quilòmetres de Castelló de la Plana, en direcció nord, i a 325 metres d'altitud sobre el nivell del mar. El terme municipal té una extensió de 64,6 quilòmetres quadrats i limita amb els termes municipals de la Salzadella, Tírig, Catí, Xert, la Jana i Cervera del Maestrat. El relleu del terme és suau i ondulat en la zona central, on trobem el nucli urbà. Els extrems est i oest del terme es troben accidentats per les altures de la serra de la Valldàngel, elevacions que van en direcció nord-sud flanquejant este passadís central. La hidrografia es caracteritza per una zona central on les aigües dels diferents barrancs i rierols del terme corren cap al nord buscant la rambla de Cervera, normalment seca, que marca el límit amb Xert i la Jana. El clima és mediterrani, amb temperatures mitjanes que van dels 8 °C del mes de gener als 24 °C del de juliol, amb una mitjana de precipitacions anual de 450 mm.

La principal activitat econòmica de Sant Mateu és la indústria, concretament la del moble, encara que tant el sector agrícola com la ramaderia de granja es mantenen amb força junt amb una presència creixent de les activitats turístiques.

La població de Sant Mateu va anar minvant durant el segle passat, encara que últimament s'ha estabilitzat o inclús ha augmentat un poc. Dels 3.992 veïns que tenia l'any 1900 passà a 2.452 el 1960. Esta forta davallada va estar provocada pels efectes de la gelada de l'hivern de 1955-1956. En l'actualitat són 2.118 les persones censades.

La població es va fundar al voltant del 1233, moment de la conquesta de Jaume I, encara que en el terme municipal hi ha restes d'ocupació humana anteriors, com ara mostres d'art rupestre llevantí de l'Edat de Bronze; dels ibers, en el poblat del tossal de Carruana, i dels romans, amb el pas de la Via Augusta. Jaume I va donar Sant Mateu a l'Orde de l'Hospital. El mestre castellà hospitaler d'Amposta, Hug de Follalquer, atorgà carta pobla a Sant Mateu el 1237. L'any 1319 el poble passà a l'Orde de Montesa. El seu mestre fixà la residència en la vila, i la va convertir en centre de la mesa mestral o Maestrat. Ací començà una època medieval esplendorosa, en la qual Sant Mateu es convertí en un important centre comercial, ramader i artesanal, amb l'exportació de la llana de les raberes de la zona als telers de Florència i de la seua regió.

La importància política de Sant Mateu va fer que tinguera un destacat paper històric: va ser seu de corts del regne els anys 1369, 1370, 1421, 1429 i 1495. L'esdeveniment més important succeït a Sant Mateu fou el final del Cisma d'Occident: el 15 d'agost del 1429, en l'església

arxiprestal de Sant Mateu, Climent VIII, successor del papa Luna, renuncià al papat davant de Pere de Foix, legat del papa Martí V.

Sant Mateu es caracteritza per un passat històric esplendorós, sobretot durant els segles XIV i XV, la qual cosa es reflectix en l'important patrimoni monumental que conforma l'atractiu turístic del municipi. Cal destacar-hi l'església arxiprestal (segles XIII-XVIII), monument clau de l'arquitectura gòtica valenciana; el tram de muralles conservat del segle XIV; l'església de Sant Pere (segles XIII-XVIII), clar exemple de l'estil anomenant *esglésies de repoblació*; dos masmorres de principis del segle XV; l'església i el convent de les monges agustines (segles XVI-XVIII); el palau del Marqués de Villores (segle XVI), amb una magnífica façana d'estil renaixentista; la plaça Major porticada; les fonts monumentals de l'Àngel i de la Mare de Déu (segle XV); el magnífic conjunt del gòtic civil del segle XV, format pel palau Borrull i el palau de la Cort Nova; el forn medieval (segle XIV); el carreró dels Jueus (segle XIV), i, fora del nucli urbà, les ermites de la Mare de Déu dels Àngels (segles XVI-XVIII), patrona de la població, i de Sant Cristòfol (segle XIV).

De Sant Mateu cal destacar també dos elements clau dins de les tradicions i de la identitat del poble. En primer lloc, la Mare de Déu dels Àngels, patrona de la població, la festivitat de la qual se celebra el segon dissabte després del Diumenge de Pasqua, i en segon lloc, el ball pla, dansa típica que ballen grans i menuts amb el vestit tradicional el 20 d'agost, festivitat de Sant Climent Màrtir.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Coll de Calito	la Roca Roja
Coll dels Tintorers	lo Flare
Collet de la Rabosa	lo Macarroni
Collet de les Forques	lo Tormo
Cova del Vent	Mola d'en Soler
Cova dels Encenalls	Morrall de l'Oró
Cova dels Ermitans	Muntanyeta de Sant Joan
la Bastida	Passet de l'Ase
la Clapissa	Pic de l'Àguila
la Gaita	Pla dels Triadors
la Mola	Roca del Migdia
la Moleta	Serra de la Valldàngel
la Pedra Blanca	Tossal de Carruana
la Pedrera del Gros	Tossal de la Torre

Hidrografia natural

Barranc d'Artiga	Font Coberta
Barranc de Cara-sant	Font de l'Aigua Nova
Barranc de la Ratlla	Font de les Piques
Barranc de les Fontanelles	Font del Senyor
Barranc de les Pageses	la Fonteta
Barranc de les Piques	la Rambleta
Barranc de les Solsides	lo Parat
Barranc de na Ferreres	Rambla de Cervera o Riu Sec
Barranc del Calderó	Rambleta del Carrascal
Barranc del Flare	Riu de la Coma
Barranc del Parat	Riu de la Mare de Déu
Barranc del Poveit	Riu del Palau
Barranc del Salt	Riu del Pontet
Barranc Fondo	Rivet de Roma
Clot dels Noguerets	Rivet de Tonyo
Fondo de la Llacuna	Toll de la Pelambra

Hidrografia artificial

l'Aljub
la Bassa
les Bassetes
les Peixeres
lo Bassot
Pou de Cagarrito
Pou de la Junquera

Pou del Cabrer
Povet de l'Ermida Vella
Povet dels Marins
Sénia Panadera
Séquia de les Llacunes
Séquia del Parat

VIES DE COMUNICACIÓ I ALTRES LLOCS D'INTERÉS

Vies de comunicació

Assagador de la Bassa
Assagador de la Catarra
Assagador de la Quatremitjana
Assagador del Bovalar
Assagador del Parat
Assagador dels Banderejats
Assagador dels Molins
Assagador dels Plans
Camí de l'Aljub
Camí de la Canyeta
Camí de la Caseta d'en Rossi
Camí de la Coma
Camí de la Font de Morella
Camí de la Gàl·lia
Camí de la Lloma
Camí de la Pedrera
Camí de la Quatremitjana
Camí de la Saldonera
Camí de la Torre
Camí de la Travessa
Camí de la Volteta del Rossinyol
Camí de les Deveses
Camí de les Llacunes
Camí de les Quarterades
Camí de les Roquetes
Camí de Morella

Camí de Sant Mateu a la Jana
Camí del Barranc Fondo
Camí del Bassot
Camí del Bustal
Camí del Campo
Camí del Carreró
Camí del Mas d'en Pere
Camí del Mas de la Roca
Camí del Mas de Leandre
Camí del Mas de Munter
Camí del Mas del Coll
Camí del Molí Vell
Camí del Pou de Cagarrito
Camí del Pregó de les Piques
Camí del Viver de Muntanyers
Camí dels Enduronets
Camí dels Magraners
Camí dels Motetos
Camí dels Patxols
Camí dels Tolls
Camí Vell de Morella
Carretera de Benicarló
Carretera de la Jana
Carretera de la Salzadella
Carretera de Tírig
Carretera de Xert

Costereta de Genaret
el Pontet
els Quatre Camins
els Quatre Camins de la Rambla
Entreforc dels Plans
l'Empalme
la Canterilla

les Dreceres
lo Carreró
Pont de la Coma
Pont de la Llacuna
Pont de Mossén Pere
Pont de Santa Magdalena
Pont del Parat

Altres llocs d'interés

Capelleta de Sant Pere Màrtir
Capelletes de la Mare de Déu
Cementeri
Depuradora
el Parat
els Banquets
Ermita de la Mare de Déu dels
  Àngels
Ermita de Sant Cristòfol
Granges dels Tequeros
Grangeta de Xotxim
Granja d'Angelet
Granja d'Octàvia
Granja de Cotet
Granja de Garrons
Granja de la Torre
Granja de Maurici
Granja de Paco el del Mas d'en Coll
Granja de Pau
Granja de Peixet
Granja de Rita
Granja de Roque
Granja de Roquet
Granja de Sarita

Granja de Sola
Granja del Blanco
Granja del Ferrer
Granja del Furién
Granja del Merlo
Granja del Monjo
Granja del Xertolí
Granja dels Puços
l'Ermita Vella
lo Molló
Molí Vell
Molló
Molló de Sant Pere
Molló dels Cinc Termes
Murada del Carrer de la Fira
Poliesportiu
Polígon Industrial
Pregó de les Piques
Rajoleria del Pati de la Bassa
Rajoleria del Tequero
Restes Arqueològiques
Santa Ubaldesca
Torre de Pere Bufa
Viver de Muntanyers

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Casa de Don Beltran
Casa del Parat
Caseta d'en Rossi
Caseta de Garrons
Caseta de Pòlit
Caseta del Rajoler
Caseta del Xertolí
Caseta dels Encenalls
Corral de Folch
Corral de Garrons
Corral de Joaquimet el Fuster
Corral de la Barona
Corral de Marín
Corral de Parra
Corral de Pòlit
Corral de Valero

Corral dels Corretgers
Corralissa del Tequero
el Cortijo
les Casilles
Mas d'en Coll
Mas d'en Pere
Mas de Don Pepito
Mas de la Roca
Mas de Leandre
Mas de Munter
Mas de na Ferreres
Mas de Rodita
Parança del Joano
Sant Mateu
Torre del Palomar

Partides i paratges

Baix la Vila
Costereta dels Flares
el Bassot
el Borrull de Sanxo
el Campo
el Carrascal
el Mas de Munter
el Mas de na Ferreres
el Minguillo
el Molló
el Parat
el Pati de la Bassa
el Pla de les Vinyes
el Racó dels Polacs
els Boverots
els Bustals
els Clots dels Valons
els Motetos

els Pontarrons
els Povets
els Terrers
Enduronet
Era de Garrons
Hort de Vinyes
l'Aigua Nova
la Balaguera
la Bassa
la Canyeta
la Foia
la Font de Morella
la Lloma
la Pedrera
la Quatremitjana
la Tiboia
la Torre
les Andròmines

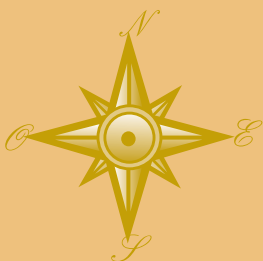
les Artoles
les Catarres
les Comes
les Deveses
les Donzelles
les Fontanelles
les Fontetes
les Llacunes
les Pageses
les Piques
les Rambles
les Roquetes
les Solsides
lo Bovalar

lo Cós
lo Tancat de Vasques
los Molins
los Patxols
los Plans
los Tolls
los Tonyos
Racó del Flare
Racó dels Estrelats
Racó dels Humberts
Sant Joan
Santa Bàrbera
Torredona

Presència humana

TERME DE CATÍ

TERME DE TÍRIG

TERME DE XERT

TERME DE LA JANA

TERME DE LA SALZADELLA

TERME DE CERVERA
DEL MAESTRAT

